

הַכִּדִּיל נִינִי תַם חֻקִּים לְהוֹרוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאֱלֹדִים וְחִי

חוקים להורותם

הלכות המצוות בזמני חגים ומועדים | אדר תשפ"ה לפ"ק

מתוך שיעורי הר"ג ר' יחיאל מיכל אברהם פרידמאן שליט"א דומ"ץ סאטמאר בני ברק - מח"ס "חוקים להורותם"

בעזרת

דינים המצויים בשנה זו שחל פורים בער"ש

בן ט"ו בקריאת המגילה לבן י"ד

בן עיר שזמנו ב"ד, לכתחילה לא יצא המגילה מבין ירושלים שיעקר זמנו הוא בט"ו.

כיון דבירושלים עיקר חיוב הקריאה היא בשבת אלא שהקדימוהו ליום ו', י"א דנחשב קריאה שלא בזמנה, וחייב שלא בזמנה, אינו שווה לחיוב של בזמנו, ובפרט לפי הטורי אבן (מגילה ה.) שכתב דלהטעם שאין קוראים המגילה בשבת משום גזירה שמה יעבירו, אם כן הקריאה לבני ט"ו היא רק מדרבנן, משא"כ הקריאה לבני י"ד היא מדברי קבלה, ויש סוברים דבן י"ד יוצא מבין ט"ו דחייבם שווה, דאף לבן ט"ו נחשב זמנו, ע"י משי"כ להלן לגבי עשרה, והיוצא מבין ט"ו יכול לצאת אף כשבין ירושלים קורא בלא עשרה, דדין עשרה אינו תנאי בגוף הקריאה, אלא דין חיצוני (הגרמ"ש קליין שליט"א).

קריאת המגילה לאחר השקיעה

אם אירע אונס שלא קראו המגילה מבעוד יום, יש לקרות בין השמשות.

פמ"ג (משב"ז תרצ"ב סק"ג), דשבות לא גזרינן בבין השמשות במקום מצוה, ואולי יש להוסיף טעם להיתר, דבאונס לא גזרו רבנן שלא לקרות בשבת, דמילתא דלא שכיח לא גזרו, או יש לדמותו לקטן בן כרך שהגדיל בשבת, דדעת כמה פוסקים דיקרא בשבת, דביחיד לא גזרו.

כיבוס בגדים

בגדים הצריכים לשבת לכתחילה ראוי לכבסם לפני פורים.

בס' בן איש חי (פר' תצוה ש"א סעי' כג) כתב דאין לכבס בפורים ע"כ, וקצת משמע שם דלכבוד שבת מותר, דרק לגבי גילוח שערו כתב דאסור, אולם מסתבר דלכתחילה ראוי לכבס לפני פורים.

גזיזת הצפרניים וגילוח השערות

מותר ליטול הצפרניים לכבוד שבת, והשערות יש מחמירין שלא לגלח.

בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ה ס' רל"ז) מתיר גזיזת הצפרניים כיון דהוי מצוה ליטול בער"ש, והפוסקים להלן המחמירים בשערות משמע קצת דבצפרניים התירו, והשערות בבן איש חי (שם) אסור, ובכח"ח (ס' תרצ"ו סק"א) הביא דיעות המקילין ודיעות מחמירין עיי"ש, ובדברי מלכיאל משמע קצת להחמיר, דרק בצפרניים הקיל, ומבואר שם דמסתפק בזה.

זמן הסעודה

לכתחילה יתחיל סעודת פורים לפני חצות [בשנה זו בשעה 11:50], ויש מקילין להתחיל עד תחילת שעה עשירית [ובשנה זו בשעה 2:49], ובדיעבד יאכל לאחר שעה עשירית מעט.

ברמ"א ס' תרצ"ה (סעי' א') כתב לאכול בשחרית [דהיינו לפני חצות] מפני כבוד שבת, ובערוה"ש דהכוונה שיתחיל קודם חצות, ובמשנ"ב (סק"י) הביא חיד אפרים שציון לע"י במהרי"ל (ס' נ"ז אות ו') דכתב דיתחיל הסעודה קודם המנחה [דהיינו שעה עשירית], ובערוה"ש (ס' רמ"ט סעי' ז') כתב דמותר אפילו סעודה גדולה, ואי משום שלא יאכל בלילה לתיאבון העוסק במצוה פטור מן המצוה, ומ"מ יתחילו קודם חצות, ולפחות קודם שעה עשירית, ובדיעבד יכולים להתחיל גם אחר שעה עשירית, כיון שהיא מצוה בשעתה עכ"ל, והפורס מפה וממשיך בלילה מבואר במנוח"ט (ס' רמ"ט ה') דאפשר לכתחילה להתחיל מאוחר.

פורס מפה ומקדש

יש הנוהגים להתחיל סעודת פורים מבעו"י [אחר מנחה], ולפני השקיעה מכסים החלות, ומקדשים על היין, וממשיכים הסעודה, ובברכהמ"ז מזכירים רצה, ואומרים גם על הניסים, ויכול לאומרה ב"הרחמן", ולאחר הסעודה מתפללים, ויש מקפידים שלא לעשות כן.

ואם שתו יין בתחילת הסעודה אין מברכים בופה"ג בשעת הקידוש, ואוכלים פת בלא ברכת המוציא, ולגבי על הניסים במשנ"ב (סי' תרצ"ה סקט"ו) הביא מחלוקת בזה, ובפרט כשמזכירים גם רצה, ובמאירי כתובות (דף ז:) כתב וז"ל ואף אנו ואבותינו נוהגים בפורים שחל להיות ער"ש שמתחילין בסעודה מבעו"י, ופורסין מפה ומקדשין וגומרין הסעודה, ומזכירין בה רצה ושל פורים שהרי אף חמשה עשר יום נס הוא...

ויש המקפידים שלא לעשות כן, דיש בזה כמה ספיקות, לגבי ברכת הגפן והמוציא ועוד, ולכן כתב במשנ"ב (סי' רע"א ס"ק כ"א) דראוי לבעל נפש שלא יבוא לכך, ויש לציין שכתב בכה"ח (סקב"ב) דלפי דברי האר"י בשער הכוונות סדר עליית העולמות והמשכת המוחין הוא דוקא לפי הסדר קודם תפילה ואח"כ ויכולו שעל הכוס וקידוש, ויש שמפני זה מתפללים מעריב כשפורסים המפה לפני הקידוש.

משלוח מנות ומתנות לאביונים לבן ירושלים

בן עיר המקיים מצות משלוח מנות, המנות שיוצא בהם המצוה, ישלח לבן עיר ולא לבן ירושלים, ומתנות לאביונים יוצאים גם כשנותנים לבן ירושלים.

דבן ירושלים אינו מחויב באותו יום במשלוח מנות, ומתנות לאביונים י"א דבכל שנה אפשר לצאת בבן ירושלים, ובפרט בשנה זו שהוא גם מחויב באותו היום.

בן עיר שנוסע לירושלים ביום ו'

בן עיר שנוסע ביום ו' לשבות בירושלים, אינו צריך לקיים שם מצות היום, והמחמירים יקיימו שם משלוח מנות וסעודת פורים, וכן להזכיר "על הניסים" באלוקי נצור, ובברכהמ"ז בהרחמן.

כמדי שנה, מעיקר הדין בן עיר לא נתחייב שנית, ויש חוששים דנתחייב שנית ואכמ"ל, ויש מוסיפים להסתפק להמחמירים, האם היו צריכים להקפיד לקרוא המגילה בי"ד דוקא בעשרה, מחמת חיוב "מוקף" שיחול עליהם בשבת, ע"י להלן בדין קריאת מוקף דבעי עשרה.

בן עיר שנוסע לירושלים במוצ"ש

בן עיר שנוסע לירושלים במוצ"ש, אינו מחוייב לקיים מצות היום בירושלים.

דאף להמחמירים לעיל, היינו רק כששבת שם ביום ט"ו וחל עליו חיוב המצוות אלא שנדרו ליום ט"ו.

הסרת צבע לפני השבת

לפני שבת נכון לנקות צבע שעל הגוף [מצוי אצל קטנים שצובעים פניהם לתחפושת].

בח"א (כלל מ' ס"ח) אוסר למחוק שחרורית מידיו, וכן החמיר בבא"ח (ש"ב פקודי א), אולם בדע"ת (סי' ש"מ סעי' ג') חולק דהוי דבר שאינו מתקיים ולא גזור, ובפרט יש להתיר משום כבוד הבריות, ובקצוה"ש (סי' קמ"ד הע' י') מבאר להקל כיון דאיסור מחיקה אפילו דרבנן אינו אלא משום דראוי לכתוב במקום המחק, ולכן על הגוף כשאין הדרך לכתוב שם ליכא איסור, ובס' מנחת שבת (סי' פ' ס"ק קצ"ט) כתב דראוי לבעל נפש ליזהר שלא להשתמש בער"ש בצבע שקשה להעבירו, ואם נתלכלך צריכים ליזהר לטפשו היטב... שלא יבוא בשבת לידי חשש מחיקה וצביעה שיכול לצבוע את המגבת בשעת הניגוב.

הבנה לשבת

יש להזדרז ולהכין מבעוד מועד צורכי השבת, וכן צריך למשמש בכיסוי שלא יהא בהם מוקצה.

כדא"י בשו"ע (סי' רנ"ב סעי' ז), ואף דשם החשש הוא משום הוצאה לרה"ר, וזה אינו שייך במקום שמותר הוצאה, אולם במשנ"ב כתב בשם המ"א דאף מחשש טלטול מוקצה יש לבדוק.

בזמירות בדרך משה (עמ' רצ"ג) מובא שפע"א בפורים שחל להיות בערב שב"ק, שתה הקדושת יו"ט כדרכו יין לבסומי עד דלא ידע, והי' יושב על כסאו ומראהו נורא, ונבהלו החסידים העומדים שם, כי עוד מעט זמן כניסת השבת מתקרב ובא, ורבים יושב ודומם כמעט בלי הכרה, אמנם סמוך לכניסת השבת הכה הקדושת יו"ט בידו על השלחן וצווח "שבת", וקם מן השולחן כאחד האדם ובין רגע נתהפך לאיש אחר, והלך למקוה וירד וטבל, ואף שהי' שם כעשרים מודריגות לירד לבור הטבילה ירד לבדו מבלי משמש, ועבר את עבודת השבת כאילו לא הי' דבר, וראו אז הכל בחוש שנתקיים בו "יין קשה פחד מפיו", ומאימת קדושת השבת סר יינו מעליו.

וכע"ז מובא בס' שלמי תודה (סי' מא) פעם כשחל פורים בער"ש, בא בעל זכרון יהודה לכלל שכרות כדת, וקרוב לכניסת השבת היה עדיין במצב שכרות, ופתאום צעק "שבת" והתעורר משכרותו, ורחץ במקוה ועשה ההכנות הנצרכות לשבת, והלך להתפלל, ואחר שבא לביתו וגמר לומר "שלום עליכם" נפל והתעלה.

הפגת שכרות בשבת

מוותר לעשות פעולות בשבת בכדי להפיג שכרות כגון לסוך כפות רגליו בשמן.

שו"ע (סי' שכ"ח סעי' מ"א), ואין זה בכלל איסור רפואה בשבת, דמה שמפיג שכרותו ממנו אין זה רפואה, ובמשנ"ב (סי' קכ"ז) דה"ה דמוותר לשאוף טבק לצורך זה.

הקיא את יין הקידוש ואת מאכלי השבת

הקיא את יין הקידוש, יצא ידי חובת קידוש, הקיא סעודת שבת י"א דלא יצא.

בשו"ת כת"ס (סי' צ"ח) מבואר לגבי קידוש דיצא, דא"צ לזה הנאת מייעוי, ולגבי הסעודה מצדד (סי' צ"ז) דלא יצא כיון שאין עונג בלא הנאת מייעוי, וכן מסתפק לגבי דין קידוש במקום סעודה, אולם ע"י בס' אפיקי ים (ח"ב סי' א') דכתב דדי בהנאת גרונו.

ישן כל ליל שבת

השתכר וישן כל הלילה בלא קידוש וסעודה, אסור לשתות אפילו מים וקפה לפני התפילה בלא קידוש, וצריך להשלים הקידוש [בלא ויכולו] והסעודה, ואם נזכר בעוד ליל שלא התפלל מתפלל שתיים של מעריב דשבת, ואם לא התפלל ערבית מתפלל שתיים של שחרית, כשהשני לתשלומין.

בשו"ת האלף לך שלמה (סי' קכ"א) כתב דאסור לשתות בבוקר כמו לפני קידוש דלילה, אולם בס' פסקי תשובה (ח"א סי' פ"ב) הביא בשם שו"ת שערי דעת (ח"ב סי' ב') דרשאי לשתות קודם קידוש, דלפני התפילה עדיין אינו זמן סעודה, ודין תשלומין לקידוש וסעודה הובא בשו"ע (סי' דע"א סעי' ח'), ואם לא התפלל מנחה מבואר בשו"ע (סי' ק"ח סעי' ט'), ואם לא התפלל מתפלל שתיים של שחרית מבואר בשע"ת (סי' רס"ח סק"ג).

סעודה ביום ראשון

יש נוהגין לעשות סעודת שושן פורים ביום ראשון.

כן נהגו הגה"ק מצאנז (דרכי חיים ושלום אות קכ"ה) ומונקאטש זצ"ל (דרכי חיים ושלום אות תתנ"ז), ורביה"ק מסאטמאר זצ"ל וגם לבש בגדי שבת וצוה כן לאנ"ש (דברי ימי הפורים).

דינים לתושבי ירושלים וערים מוקפות חומה

קריאת המגילה

קריאת המגילה ביום ו', ויכול לשמוע גם מבן עיר.

בשבת אין קורין משום שמא יעבירונו, או מפני שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה ואי אפשר בשבת, ואין מאחרין דכתיב ולא יעבור, ויש לחקור בשנה זו, בבן ירושלים שקשה לו הצום, האם מותר לו לקרוא כבר מפלג המנחה, דהרי ממילא קריאתו אינו בזמנו, ויהא תלוי בנידון דלהלן האם נחשב שלא בזמנו.

קריאה בעשרה

יש להקפיד שהקריאה תהא בעשרה, ואם באמצע יצאו מקצתן אינו נחשב עשרה, ואשה יוצאת אפילו כשאין עשרה בעזרת נשים, וי"א דמועיל גם עשרה נשים לחוד בבית.

וצריך עשרה בקריאה שלא בזמנו כדמבואר בס' תר"צ (סעי' י"ח) ואחרונים, ואם יצאו מקצתן בפשטות אינו מועיל, ואינו דומה לדבר שבקדושה דמועיל כשהיו בתחילה, ובס' אבן ישראל (פר' סב) הביא ראייה לזה ממעשה דהגר"א דהיה לו צער שברחו באמצע הקריאה, האנשים ששכר שישמעו המגילה, ושם מובא דהיה קורא בבית לעשרה נשים, ובחזו"א (סי' קנ"ה) כתב כמה צירופים להקל לעשרה נשים.

ויש חולקין דא"צ עשרה דכיון דכך היה התקנה נחשב זמנה, ובפסקי שבה"ל (פי"ג) מדמה לדברי החת"ס (שו"ת ח"ו סי' ז) לגבי נרות חנוכה בער"ש, דאף שמדליקין מוקדם, נחשב הדלקה בזמן, דבשעת התקנה ידעו שאחד מימי חנוכה הוא שבת שמדליקין מוקדם, וכן לגבי פורים שידעו שאם חל בשבת זמן קריאתה ביום ו', ובידיעבד בקורא ביחיד דעת המשנ"ב דאינו מברך, ודעת הגר"ח זוננפלד והשבה"ל ועוד לברך.

מתנות לאביונים

מתנות לאביונים ביום ו', ואם שכח יקיים ביום א'.

דתלוי בקריאת המגילה, דעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה.

על הגיסים

הזכרת על הגיסים בשבת שו"ע (סי' תרפ"ח סעי' ו'), ויש נוהגים לומר גם ביום א' בהרחמן, ע"י בכה"ח (סקמ"ח).

סעודת פורים

סעודת פורים ביום א', והמהדרין מוסיפין מאכל ויין או שכר בשבת, ויש מהדרין גם ביום ו'.

בש"ע (שם) פסק דסעודה מקיימים ביום א' ולא בשבת, והטעם כיון דהסעודה ילפי' מהפסוק "לעשות אותם" דהיינו שתלוי בב"ד, וסעודת שבת תלוי בידי שמים, והא דלא תיקנו ביום ו' ביאר בשו"ת נוב"י (סי' מ"ב, עפ"י הגמ' ב.), דכיון שקוראים המגילה ביום ו' יש לחשוש שיחשבו שזהו יום ט"ו ויכשלו בחמץ בפסח, וכיון שעושים הסעודה ביום א' אין לחשוש לזה, ויש שמרבים גם בשבת בכדי לחוש לדעת המהרל"ב דחיובו בשבת, וכן כתב הפר"ח ומובא בשעה"צ (סק"ל), וכן הוא בקו' פורים המשולש להגר"ח זוננפלד זצ"ל ועוד, ודעת המאירי לעשות ביום ו', ובכח"ח (סקמ"ה) שיר"ש יחמיר בכולם, ויוסיף בשבת מאכל וישתה איזה כוסות יין או שכר, ויאמר בכל יום קודם סעודה או משלוח מנות "הריני בא לקיים מצות... אם אני חייב היום לשם יחוד.

משלוח מנות

משלוח מנות מקיימים ביום א', ויש מהדרין לשלוח מעט גם בשבת, ויש מהדרין גם ביום ו'.

במהרל"ב ועוד דמשלוח מנות תלוי בסעודה, ועפ"י להשו"ע צריך שיהא ביום א', ולמהרל"ב יהא בשבת, ובמור וקציעה כתב דיהא בשבת כיון דפורים הוא בשבת, וסעודת פורים אחרו שיהא ניכר שהסעודה מיוחדת לפורים, אבל משלוח מנות שניכר שהוא מיוחד לפורים "דבר בעתו מה טוב", ודעת הכנה"ג דתלוי במתנות לאביונים, וכן דעת החזו"א, ולפי"ז יהא ביום ו', [א.ה. ואפשר דיהא תלוי בב' טעמי המשלוח מנות, אי משום צורכי סעודה או משום להרבות ריעות], ובכח"ח (שם) דיר"ש יצא ידי כולם.

בגדי שבת

הרבה נוהגין ללבוש בגדי שבת בליל וביום ו', וכן ביום א'.

בס' פורים המשולש (להגר"ח זוננפלד זצ"ל) כתב דלובשין בגדי שבת, וצ"ע הטעם דהרי אין זה יו"ט, ורק תיקנו לקרוא המגילה, ואפשר מפני כבודו של קריאת המגילה, וכן מבואר קצת בדבריו דכתב "פוקדין איש את רעהו בלשון יום טוב, מאחר שהוא זמן קריאת המגילה", ומשמע דקריאת המגילה עושהו ליו"ט, ובמועד לכל חי (סי' לא יח) כתב הטעם כיון דקוראים במגילה "ותלבש אסתר מלכות, ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות", והאיך יתכן לקרוא פסוקים אלו בלבוש חול, ולהפוסקים האוסרים במלאכה ע"י להלך, יש להבין יותר דנחשב יו"ט, וביום א' כתבו בפורים המשולש ובכתבי הס"ק דלובשין בגדי שבת.

איסור מלאכה

מותר לעשות מלאכה ביום ו', ויש הנוהגין להחמיר, וביום א' יש נוהגין להחמיר מחצות.

בפמ"ג (סי' תרצ"ז סק"ב) כתב כהראשונים דמותר במלאכה ביו"ד, ובכח"ח (סי' תרפ"ט) הביא מנהגים להחמיר, וביום א' מובא דיש נוהגין שלא לעשות מלאכה זמן הסעודה, ויש שכתבו דטוב שלא לעשות מחצות ולפחות מזמן מנחה קטנה.

השתתפות בן ירושלים בער"ש בסעודת פורים בעיר אחרת

בן ירושלים [שחיובו כמוקף] ונמצא בעיר פרודה, יכול להשתתף בסעודת פורים של משפחתו.

ואף שעיךר חיובו בסעודה הוא ביום א', דאין בזה משום זלזול כבוד שבת, דהא הוא אוכל ביחד עם בני המשפחה, שאוכלים לשם פורים, וגם משום דיש המחמירים לקיים הסעודה גם ביום ו', והגאון רמ"ש קליין שליט"א הוסיף טעם בזה כיון דגם להם יש ענין של סעודה קצת, כפי שכתב ברמ"א (סעי' ב') בשם המנהגים "דחייב במשתה ושמחה קצת בשני הימים דהיינו י"ד וט"ו".

בן ט"ו שברצונו לשובות בעיר אחרת

בן ירושלים שברצונו לשובות בשבת בעיר אחרת, מהנכון שיהא באותה עיר כבר בלילה, ולפחות לפני העלות.

דאם יבוא רק לאחר עלות השחר, יש לחוש דלא חל עליו חיובי מצות הפורים, דבתחילת י"ד לא שהה בעיר, ובט"ו לא ישהה בכרך, וזהו בכלל "נפטר מזה ומזה", ואין לו קריאה"ת סעודת פורים ומשלוח מנות, ואפשר דאף מתנות לאביונים וקריאת המגילה אף שקיים כשאר בני ירושלים, אולם מאחר שביום ט"ו אינו שוהה בכרך, נתגלה למפרע שבזמן הקריאה לא היה מחויב, וכן שמעתי מהגרמ"ש קליין שליט"א, וכן מובא בס' עיטורי מרדכי שכתב לו כן הגר"ח זצ"ל, ויש שסוברים דבהאי שתא יוצאים בכל ענין, ויש להאריך.

לעי"נ האה"ח

מרת לאה ווירצבערנער ע"ה

ב"ר זאב הכהן ז"ל

גלב"ע ג' אדר

הונצח ע"י בתה מרת ראטה תחי'

ברכת מזל טוב

לידידינו העוסק ללא לאות למען הפצת הגליון

הרב ר' שמואל הילמן

דאווידאוויטש

שליט"א

להגל שמחת נישואי בתו למזל טוב

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' יצחק אייזיק

ב"ר יוסף

דאווידאוויטש ז"ל

גלב"ע ח' אדר

כמו כן אפשר לשלוח הערות לפקס 072-2606331

לתרומות והנצחות לזיכוי הרבים יכול לפנות לפלא' 055.6703129

ניתן להאזין לשיעורים ב"קול הלשון" 073-2951683

להערות והארות יכולים לפנות לפלא' הנ"ל